

ФІЛОЛОГІЧНІ НАУКИ

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-30>

УДК 821.521

Вознюк Г.А.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ОБРАЗУ ЛІРИЧНОЇ ГЕРОЇНИ ЗБІРКИ ЙОСАНО АКІКО «СКУЙОВДЖЕНЕ ВОЛОССЯ»

Анотація. Стаття присвячена аналізу особливостей ліричної героїні у дебютній збірці віршів *танка* «Мідареґамі» («Скуйовджене волосся», 1901 р.) авторства видатної японської поетеси Йосано Акіко (1878–1942). Ми, зокрема, розглядали процес трансформації ліричної героїні протягом збірки та особливості, яких набуває її образ у кожному з 6 розділів. Так, нами були виділені дві головні особливості, які є характерними для романтичної течії в літературі. Це – покладення автобіографічних подій з життя поетеси в основу віршів, внаслідок якого образ ліричної героїні майже повністю збігається з особою поетеси; а також – поява у поезії численних фантастичних (божественних, містичних) елементів, що також притаманно романтизму. Збірка Йосано Акіко як однієї з найвидатніших представників течії японського романтизму мала великий вплив на подальший розвиток японської літератури. Саме тому дослідження особливостей ліричної героїні збірки становить виключний інтерес, оскільки допомагає зрозуміти якими образами послуговувалася поетеса для створення унікального для японської літератури початку ХХ сторіччя поетичного доробку, який мав велику популярність серед її сучасників.

Ключові слова: лірична героїня, японський романтизм, автобіографічний підтекст, фантастичні елементи, вірш танка.

Vozniuk Hanna

Taras Shevchenko National University of Kyiv

FEATURES OF THE LYRICAL HEROINE IN YOSANO AKIKO'S "THE TANGLED HAIR" POETRY COLLECTION

Summary. The article is devoted to the analysis of the features of the lyrical heroine in the debut collection of *tanka* verses called “*Midaregami*” (“The Tangled Hair”, 1901) by the famous Japanese poetess Yosano Akiko (1878-1942). Her poetry belongs to Japanese Romantic movement of the beginning of the 20th century which originated under the influence of European literature. The poetry by Yosano Akiko was considered to be extremely frank for Japanese society of that time, which, despite of the Meiji Revolution (1868), remained very traditional and conservative at all levels of life. The poetess provocatively violated the established traditional methods of poetry, created atypical images and introduced a completely new approach to the literary creativity in general. In our article we considered the process of transformation of the lyrical heroine throughout the collection and the features that its image acquires in each of the 6 sections. We have identified two main features that are considered to be the features of Romanticism. They are the autobiographical background of the events as the basis of the poems, which results in almost total corresponding of the image of the lyrical heroine and the identity of the poetess; and also the appearance in poetry of numerous fantastic (divine, mystical) elements, which is also typical for Romanticism. The collection of Yosano Akiko as one of the most interesting representatives of the Japanese romantic movement had a great influence on the further development of Japanese literature. That is why the study of the features of the lyrical heroine of the collection is of exceptional interest. It helps to understand what images the poet used to create a unique poetic work that was very popular in the early 20th century Japanese literature, which was very popular among its contemporaries. The relevance and novelty of our research is that, at present, there is insufficient attention paid by domestic scholars to both the peculiarities of Yosano Akiko's lyrical heroine and the literary heritage of this prominent Japanese poetess in general. We believe that these topics have a great potential for the further researches.

Keywords: lyrical heroine, Japanese romanticism, autobiographical background, fantastic elements, *tanka* verses.

Постановка проблеми. Йосано Акіко (1878–1942) – є однією з найяскравіших постатей японської літератури початку ХХ сторіччя. Дебютна збірка поетеси, що мала назву «Скуйовджене волосся» (『みだれ髪』 – «Мідареґамі», 1901 р.) та містила 399 віршів жанру танка, стала справжньою сенсацією привернувши до себе велику увагу сучасників поетеси. Творчість Акіко була дуже відвертою як для японського суспільства початку ХХ сторіччя, яке лише нещодавно пережило революцію Мейджі (1868 р.), і ще зберігало свої консервативні конфуціанські риси.

Творчість поетеси лежить у руслі романтичної течії в японській літературі (ロマン主義 – «романшюґі»). Серед основних представників течії – Кітамура Тококу, Шімадзакі Тосок, Сусукіда Кюкін, Йосано Акіко та інші [1, с. 119] Японський романтизм утворився на основі активних запозичень з європейської літератури. Загалом течія була спровокована бажанням суспільства нарешті звільнитися від традиційних умовностей, які побутували на той час в Японії, зробити людину, її почуття і свободу найвищою цінністю. Особливої уваги стосувалося положення жінки в традиційному конфуціанському суспільстві [4, с. 4]

Цей літературний напрям мав значний вплив на розвиток японської літератури, зокрема поезії.

Саме Йосано Акіко вперше відкрито заговорила про жіночі почуття та переживання у своїй поезії. Її лірична героїня кидає виклик суспільству, оспівуючи свою молодість, пристрасність, красу свого тіла; у поезії Акіко з'являються виражені еротичні мотиви, непритаманні традиційній поезії, особливо у виконанні жінки-поетеси. Тому дослідження особливостей образу ліричної героїні збірки «Скуйовджене волосся» становить виключний інтерес для розуміння подальшого впливу творчого доробку поетеси на відродження традиційного жанру віршів *танка* (5-7-5-7-7) та розвиток японської літератури загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Йосано Акіко, зокрема і образ ліричної героїні, активно досліджували японські науковці: Сатаке Кадзухіко – «Дослідження антології «Скуйовджене волосся» і повний коментар до неї» («Дзеншяку «Мідарегамі» кенкю», 1957) та Ішумі Кумі – «Критична біографія Йосано Хіроші та Акіко» («Хьоден Йосано Хіроші Акіко», 2007). Серед західних праць можемо виділити дослідження американської науковиці Дж. Бейчман та її роботу «Embracing the Firebird» («Ухопивши жар-птицю», 2002). Серед українських дослідників поетеси варто відмітити праці О.В. Гаєвської.

Видлення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Актуальність та новизна нашого дослідження полягає у тому, що наразі науковцями проведена незначна кількість досліджень, як особливостей ліричної героїні численних збірок Йосано Акіко, так і творчості видатної японської поетеси загалом. Дослідження ключових характеристик образу ліричної героїні, яку створила поетеса, становить важливу роль у впливу, який мала творчість Акіко на подальший розвиток японської літератури.

Мета статті. Метою нашого дослідження є аналіз особливостей образу ліричної героїні збірки Йосано Акіко «Скуйовджене волосся», зокрема виділення тих характеристик, які яскраво демонструють приналежність творчості поетеси до романтичної течії в японській літературі. Ми маємо планувати розглянути процес трансформації ліричної героїні протягом збірки та особливості, яких набуває її образ у кожному з шести розділів.

Виклад основного матеріалу. Ліричний герой – це індивідуалізований та типізований самодостатній образ-переживання названий займенником «я» (рідше «ти», «ми»), наявний в ліричному творі або низці таких творів, доля якого відрізняється від біографії автора. Ліричний герой є alter-ego автора, не тотожний йому, хоч у практиці романтиків та експресіоністів ці постаті могли збігатися [5, с. 562]. Ліричний герой – це поетизована сутність авторсько «я», яка найповніше відповідає естетичним ідеалам поета. Це той літературний характер і поетична біографія, яку конструює для своїх читачів автор [3, с. 153].

Саме так відбувається у збірці Йосано Акіко «Скуйовджене волосся» (1901 р.), яка була яскравою представницею романтичної течії в японській літературі. Образ ліричної героїні збірки майже повністю збігається з постаттю поетеси, а велика частина віршів є автобіографічними. Ключовий образ збірки – юна закохана дівчина, кохання якої,

то підносить її до найвищого почуття щастя, то викликає розпач і сумніви у долі цього кохання.

Так, перший розділ збірки, який має назву «Пурпурово-фіолетовий», написаний у надзвичайно піднесеному тоні і налічує 98 віршів танка. Назва розділу символізує кохання, яке оспівується як божественне, високе почуття, яке пізнала лірична героїня. Саме у цьому розділі з'являється унікальний романтичний образ, який створила поетеса – «країна весни». Це місце панування вічного кохання та молодості. У цій країні і живе її лірична героїня, яка постає перед нами чи то земною юною дівчиною, божественним творінням, чи то напів божеством, та її коханого:

春の国恋の御国のあさぼらけしるきは髪か梅花のあぶら
(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 15)

Весни країна,
кохання земля.

Хіба не прекрасне волосся
в променях світанку
в олії з квітів сливи?

(тут і далі переклад наш)

До свого ж коханого, прототипом образу якого є поет Йосано Теккан (1873–1935), лірична героїня звертається не інакше, як «бог», «бог ночі», «бог весни», «бог осені», «вечірній бог», «мій бог»:

細きわがうなじにあまる御手のべてささへたまへな帰る夜の神
(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 17)

До шиї тонкої моєї
твій доторк відчуваю.
«О, боже ночі,
прошу, не йди!

Нехай триває він», – благаю.

Лірична героїня насолоджується своєю молодістю та красою, порівнюючи її з красою весняної природи та припускаючи божественне походження цієї краси:

ゆあみして泉を出でしわがはだにふるはつらき人の世のきぬ
(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 77)

Омившись,
вийшла із струмка.

До шкіри ніжної
жорсткий відчула дотик
одежі зі світу людей.

Другий розділ – «Човен з квітів лотоса» – налічує 76 віршів танка. Розділ містить багато віршів-спогадів поетеси про її домівку та віршів-пейзажів рідного для поетеси краю. Розділ має виражено більш ліричний, часом меланхолійний настрій. Образ ліричної героїні часто збігається з постаттю поетеси, яка у цьому розділі активно вдавалася до описання автобіографічних подій.

われとなく梭の手とめし門の唄婦がゑまひの底はづかしき
(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 106)

Під час ткання
спинились мимоволі руки –
біля воріт співає хтось –
сестра собі всміхнулася нишком
і зняковіла я чогось.

道たまた蓮月が庵のあとに出でぬ梅に相行く西の京の山
(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 131)

Нас до хатиночки Ренгецу
раптово стежка привела,
коли ми квітом сливи
йшли помилуватись
на схили західні кіотських гір.

Третій розділ – «*Біла лілея*» – налічує 36 віршів і присвячений історія відносин поетеси з її коханим, Йосано Текканом, та поетесою Ямакава Томіко (1879–1909). Розділ налічує 36 віршів та включає автобіографічні вірші, які описують події від знайомства трьох поетів до заміжжя Ямакава Томіко.

«Біла лілея» та «білий квіт хагі» – саме такі прізвиська дав Теккан Томіко та Акіко. Обидві молоді дівчини були закохані в поета, проте це не стало на заваді їх міцній дружбі. Врешті Томіко була вимушена погодитися на одруження з чоловіком, за якого видавала її родина.

Третій розділ є чи найбільш автобіографічним. Саме у ньому лірична героїня найбільше зближається з постаттю авторки. Лірична героїня описує красу двох молодих жінок, закоханих в одного поета, почуття захоплення від спілкування з подругою та водночас почуття ревності, що природньо виникають між ними.

おもひおもふ今のこころに分ち分かず君やしら萩われやしる百合
(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 178)

Думки, думки, що у серцях.

Ними поділишся,

а може – ні.

Лілея біла я,

ти – білий цвіт хагі.

У центрі всього розділу поїздка трьох поетів до гори Авата 5-7 листопада 1900 року. Саме під час неї і відбувається більшість подій описаних у віршах та формуються основні відносини між героями: складання віршів на листках лотосу, ночівля у гірському готельчику. Друга половина розділу – вірші у яких лірична героїня Акіко жалкує про те, що її молода талановита подруга змушена виконувати побажання своєї родити та одружитися. Цей смуток стосується долі багатьох японських жінок, обов'язком яких вважалося, перш за все, виконання їх соціальної ролі як дружини і матері. Акіко жалкує про втрачену долю та змарнований талант подруги:

歌をかぞへその子この子にならふなのまだ寸ならぬ百合の芽よ
(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 210)

Повторюють вірші свої

то той, то інший.

Та вони й на сун

до пагонів лілеї білої

не дорівнялись.

Четвертий розділ – «*Двадцять однорічна дружина*» – налічує 87 віршів, які були написані в той період, коли Акіко чекала запрошення Йосано Теккана приїхати до Токіо та одружитися. Це був час найбільшої непевності в житті поетеси, що без сумніву відобразилося у її віршах. Лірична героїня сумує через розставання, страждає від страху перед тим, що кохання може скінчитися або бути нерозділеним, ревності, а також від сумних думок про майбутнє. Окрім того, в цьому розділі неодноразово з'являється мотив смерті. Яскравим прикладом до цього розділу можуть слугувати вірші:

そのなさけかけますな君罪の子が狂ひのはてを見むと云ひたまへ
(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 293)

Немає в тебе

співчуття до мене.

Коли дівчини грішної
скінчиться божевілля?

Прощу, скажи.

くさぐさの色ある花によそはれし棺のなかの友うつくしき
(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 269)

У різнобарв'ї квітів

у труні

померла подруга моя

лежить

така прекрасна.

П'ятий розділ – «*Танцівниця*» – налічує 22 вірші. Лірична героїня цього розділу – танцівниця із Кіото. Читач бачить фрагменти життя, кохання, радощів і переживань служительки традиційного японського мистецтва. Найцікавішими є фрагменти побуту, традиційного вбрання та звичаїв, музичні інструменти, які постають перед читачем. Згадуються навіть традиційні для регіону Кіото узор кімоно на героїні віршів:

浅黄地に扇ながしの都染九尺のしごき袖よりも長き

(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 304)

На блідо-жовтім фоні

"за течією віяла пливають" –

із міста Кіото візерунок

на поясі у дев'ять шяку.

Він довший за мої рукава.

くれなるの襟にはさめる舞扇酔のすさびのあととめられな

(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 302)

Сховала за червоний комір

для танців віяло,

аби чоловіки, що захмеліли,

задля розваги

на ньому напис не лишили.

Захоплення образом танцівниці не раз стає темою віршів Йосано Акіко. Саме тому, не дивним є те, що в одному з розділів ми врешті бачимо танцівницю в ролі головної героїні.

Шостий розділ – «*Весняне серце*» – налічує 80 віршів. Вірші були написані вже після запрошення поетеси її коханим до Токіо та її переїзду туди. У деяких з віршів розділу з'являється мотив розлуки і суму за коханням, проте більшість віршів мають щасливо-натхненний настрій. Лірична героїня нарешті має змогу насолодитися щастям подружнього життя з коханою людиною, про яке вона так довго мріяла. Розділ має численні фантастичні та містичні елементи, що також є характерними для романтичної течії в літературі.

しら綾に鬢の香しみし夜着の襟そむるに歌のなきにしもあらず

(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 331)

Це біле візерунчасте

вбрання нічне

просякнуте твого волосся ароматом.

Хіба я втримаюсь

на комірці його вірша не написати?

室の神に御扇かけつつひれふしぬゑんじなればの宵の一襲

(зі збірки «Скуйовджене волосся», № 395)

О, боже покоїв,

на плечі тобі

червоне вечірне вбрання

я накинута

і в ноги тобі упаду.

Висновки з даного дослідження і перспективи. Таким чином, можемо зробити висновок, що у більшості випадків ліричною героїнею збірки Йосано Акіко «Скуйовджене волосся» є молода закохана дівчина, що пізнала своє перше кохання. Це почуття то підносить її до небес,

змушує кров палати від пристрасті, то приносить страждання та розпач, думки про скінченність молодості і життя. З шести розділів збірки два («Човен з квітів лотоса», «Біла лілея») є майже повністю автобіографічними: у них описуються події з життя поетеси, а образ лірична героїні майже повністю збігається з постаттю поетеси, що притаманно романтичному стилю. Два розділи («Пурпурово-фіолетовий», «Весняне серце») мають виражені містично-фантастичні мотиви, характерні для романтизму, у них з'являється унікальний поетичний образ – «країна весни». У цих розділах лірична героїня постає в образі

напівбожества, що опиняється на землі. Акіко оспівує молодість, красу, весну, кохання та пристрасть – хоч і не тривкі речі, проте такі прекрасні та бажані для кожної людини.

Збірка Йосано Акіко «Скуйовджене волосся» була дуже відомою серед сучасників поетеси і мала великий вплив, як на романтичну течію японської літератури, так і на розвиток японської літератури загалом. На жаль, у вітчизняній науці приділено дуже мало уваги творчості поетеси. Саме тому, ми вважаємо, подальші дослідження надзвичайно перспективними в контексті розвитку японістики в нашій державі.

Список літератури:

1. Аністаренко Л.С., Бондаренко І.П. Словник японських літературознавчих термінів. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. 208 с.
2. Бейчман, Джанін. Вхопити жар-птицю: Йосано Акіко і народження жіночого голосу в сучасній японській поезії. Гонолулу : Видавництво університету Гаваї, 2002. 338 с.
3. Галич О.А., Назарець В.М., Васильєв С.М. Теорія літератури : підручник; за наук. ред. О.А. Галича. Київ : Либідь, 2008. 488 с.
4. Долин А.А. Японский романтизм и становление новой поэзии. Москва : Наука, 1978. 282 с.
5. Літературознавча енциклопедія: у двох томах. Т. 1 / Авт.-уклад. Ю.І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. 608 с.

References:

1. Anistarenko, L.S., & Bondarenko, I.P. (2012). *Slovnnyk yaponskykh literaturoznavchykh terminiv* [The Dictionary of Japanese Literary Terms]. Kyiv: Dmytro Burago's Publishing House.
2. Beichman, Janine (2002). *Embracing the Firebird: Yosano Akiko and the Birth of the Female Voice in Modern Japanese Poetry*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
3. Halych, O.A. Nazarets, V.M., & Vasylyev, Ye.M. (2008). *Teoriia literatury: Pidruchnyk* [The Theory of Literature: textbook]. Kyiv: Lybid.
4. Dolin, A.A. (1978). *Yaponskiy romantizm i stanovleniye novoy poezii* [The Japanese Romanticism and the Formation of New Poetry]. Moscow: Nauka.
5. Kovaliv, U.I. (ed.) (2007). *Literaturoznavcha entsyklopediia u dvokh tomakh* [The Encyclopedia of Literature: in two volumes]. V. 1. Kyiv: «Akademiiia» Publishing center.